

DEVLETÇİLİĞİN TÜRKİYE EKONOMİSİNDEKİ İZDÜŞÜMLERİ

Rüstem Barış YEŞİLAY^(*)

Özet: Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin devletçilik olarak nitelenen dönemini analiz etmek ve bu dönemin daha sonraki yıllarda Türkiye ekonomisinin gelişimini nasıl etkilediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Devletçilik öncesi liberal dönemin genel karakteristiklerine değinilmiştir. Daha sonra devletçi dönemdeki ekonomik ve politik gelişmeler değerlendirilmiştir. Hem iktidar içinde hem de diğer çevrelerde yapılan devletçilik tartışmalarına yer verilerek dönemin bir fotoğrafı çekilmeye çalışılmıştır. Çalışma kısa bir sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Ekonomisi, Liberal Dönem, Devletçilik Dönemi, Devletçi Dönemin Etkileri

Abstract: In this paper, its aimed to analyze the period of the Turkish economy which is called as *statism* and to put forward how statism period effected the Turkish economy's further years. I mentioned the characters of liberal period, which is before statism. After that economic and politic developments of statism period are evaluated. In this paper I tried to focus on debates, which were about statism, both in power members and in other groups and I aimed to take photo of this period. This paper was finished with a short conclusion.

Keywords: The Turkish Economy, The Statism Period, The Liberal Period, The Affects Of Statism Period

I. Giriş

Türkiye ekonomisi incelendiğinde ekonominin tek düze bir gelişim içinde olmadığı, kimi dönemlerde kamu kesiminin ağırlık kazandığı kimi dönemlerde ise özel kesimin baskın hale geldiği görülür. Bu çalışmanın amacı kamu kesiminin en çok ağırlık kazandığı devletçilik döneminin ekonomik hayata nasıl etki ettiğini ortaya koymak ve dönemin devletçi uygulamalarıyla ilgili tartışmaların bir genel çerçevesini çizmektir. Bu nedenle, ilkin devletçilik öncesi liberal dönemdeki Lozan Antlaşması, İzmir İktisat Kongresi gibi iktisadi boyutu olan önemli tarihsel gelişmelere yer verilmiştir. Daha sonra devletçi uygulamalara geçişi zorunlu kılan nedenler sıralanmış, Cumhuriyet'in ilk sanayi planı ve dönemin farklı devletçilik anlayışları incelenmiştir. Çalışma devletçi dönemin kısa bir değerlendirmesi ile bitmektedir.

II. Devletçilik Öncesi Liberal Dönem 1923-1932

Bu dönemde iktisadi kalkınmanın sadece özel sektör eliyle sağlanacağı devletin teşvik ve himayeden başka bir şey yapmasına gerek olmadığı kabul edilmiş ve öyle davranılmıştır. Bu dönemde sadece özel sektörü destekleyici

---

^(*) Öğr. Gör. Ege Üniversitesi Ege Meslek Yüksekokulu

çabalara yer verilmesi, Cumhuriyeti kuran kadronun mutlak kontrolü altında olmamıştır. Çünkü Lozan Antlaşması'nın iktisadi hükümleri devletin ekonomiye müdahale olanaklarını kısıtlayıcı yönde gelişmiştir.

A. Lozan Antlaşması'nın İktisadi Hükümleri

24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nda sadece politik hükümlere değil aynı zamanda ekonomik hükümlere de yer verilmişti. Lozan'da üzerinde durulan ekonomiye ilişkin başlıca konular şunlardı: a) Kapitülasyonların kaldırılması, b) Yabancılar verilen ayrıcalıklar sorunu, c) Osmanlı borçları, d) Gümrük düzenlemeleri, e) Savaş zararları, f) Nüfus değişimi, g) Musul sorunu (Kepenek ve Yentürk, 2000: 34).

Kapitülasyonların kaldırılması Türkiye ekonomisi için olumlu olmakla birlikte Osmanlı borçları ve gümrük konularındaki düzenlemeler Türkiye ekonomisi için olumlu etkileri olmamıştır. Osmanlı borçları ile ilgili düzenlemelerden hareketle yapılan hesaplamalara göre Türkiye Osmanlı borçlarının yaklaşık 2/3'ünü devralmıştı. Ancak bu borçların ödenmesi 1929 yılına kadar dondurulmuştu.

Gümrük düzenlemeleri ile ilgili maddeler Türkiye'nin beş yıllık bir süre için etkili bir himaye politikası uygulamasını önleyici hükümler içeriyordu. Bu maddelere göre, Türkiye 24 Temmuz 1928 tarihine kadar İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya'ya 1 Eylül 1916'daki Osmanlı gümrüklerini uygulamayı kabul ediyordu. Bu hükümler Türkiye'nin 1929'a kadar etkili bir dış ticaret politikası izlemesini olanaksız kılmıştır (Boratav, 1974: 21-22).

B. İzmir İktisat Kongresi

İzmir İktisat Kongresi arifesinde “Türk burjuvazisi ve hatta ileri gelen siyasi şahsiyetleri, Batı ile emperyalist ağları yeniden oluşturucu ve hatta güçlendirici ilişki ve faaliyete geçmiş bulunuyordu” (Önder, 1998: 212). Türk burjuvazisi, Kurtuluş Savaşı'na kadar Batı sermayesi ile Türkiye arasında aracılık, komisyonculuk yapan gayri müslim tüccarların ekonomik yaşamdan yavaş yavaş tasfiyesinin sağlanmasını ve bunun sonucu olarak doğacak ticari boşluğu kendisinin doldurmasını istiyordu. Bu amaçla, 1922 yılı içinde Milli Türk Ticaret Birliği (MTTB) kurulmuştur.

MTTB'ye göre, Batı sermayesiyle “Türkiye arasındaki ilişkiler sistemi, yeni dönemde de aynen sürdürülmeli; sadece bu ilişkilerin Türkiye'deki halkalarını oluşturan aracı faaliyetler gayri müslimlerden Türklere devredilmeliydi” (Boratav, 1974: 26). Yeni burjuva sınıfı bu amacı gerçekleştirmek için siyasi kadroların desteğine ihtiyaç duyuyordu. Bu desteğin gerekliliğini ortaya koymak için, MTTB Ocak 1923'te bir Ticaret-i Hariciye Kongresi düzenlemeye karar verdi. Ancak bu dönemde Ankara, daha geniş kapsamlı bir kongre toplamayı düşündüğünden Ticaret-i Hariciye Kongresi ertelenmiştir. Bu

nedenle Türk burjuvazisi İzmir İktisat Kongre'sine katılan en hazırlıklı grup olmuştur.

17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihleri arasında düzenlenen İzmir İktisat Kongresi'ne, çiftçi, tüccar, sanayi ve amale olmak üzere dört grup katılır. Kongre her grubun kendi görüşlerini, ekonomik öneriler olarak sunmaları ve her gruba ait önerilerin bütün gruplarca oylanması biçiminde gerçekleşmiştir. Çiftçi grubunun başta gelen önerisi aşarın kaldırılması diğer gruplarca da kabul edilmiştir. MTTB'nin yabancı sermayeden yoksun kalınmayacağı önerisi de benimsenmiştir (Boratav, 1974: 30).

Kongre, ulusal mücadele yıllarında Ankara'yla ilişkileri bozuk olan İstanbul ve İzmir'in Türk-Müslüman burjuva sınıfını siyasi iktidara yakınlaştırıcı bir işlev görmüştür. Genel olarak kongre toprak sahiplerinin ve ticaret burjuvazinin egemenliği altında geçmiştir.

C. Aşar'ın Kaldırılması

Aşar, Osmanlı'dan devreden toprak ürünlerinden 1/10 oranında ve aynı olarak alınma esasına dayalı bir vergiydi. Yeni Cumhuriyet rejiminin 1924 bütçe yılı vergi geliri içinde aşarın payı %23,9'du (Palamut, 1987: 75).

Aşar, devlet bütçesi için çok önemli bir gelir kaynağıydı. Bu duruma rağmen aşar, İzmir İktisat Kongre'si kararları doğrultusunda 17 Şubat 1925 tarihinde kaldırıldı. Yeni yönetici kadro için aşarın kaldırılması zor verilen bir karar olmuştur. "1920-1923 döneminde Meclis çatısı altında 26 kere aşar konusu tartışılmasına rağmen" (Palamut, 1987: 73) aşarın kaldırılmasına dair kanun Şeyh Sait isyanı sırasında kabul edilmiştir. Bu durum aşarın kaldırılması kararının politik bir yönü olduğunu gösteriyordu;

"Aşar'ın kaldırılması feodallere, büyük toprak ağalarına ve kapitalist çiftçilere verilen bir ödün oldu. Ticaret ve sanayi burjuvazisi, işçi sınıfı ve emekçilerin muhalefeti karşısında ve Doğu'da Kürt Şeyhlerin isyan ettiği bir zamanda, feodallere, toprak ağaları ve kulaklarla siyasal ittifakını güçlendirmek için aşar'ı kaldırma yolunu seçti" (Küçük, 1992: 94)

Aşarın kaldırılması devlet gelirlerini azaltıcı etkisi nedeniyle kalkınmanın finansmanı açısından da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Aşarın kaldırılmasıyla "sadece kamu gelirlerinin bir bölümü ortadan kaldırılmış olmakla kalmıyordu, fakat aynı zamanda tarım sektörü vergi yolu ile tam kapasitede çalışmaya zorlanma mekanizması dışına çıkartılmış oluyordu" (Önder, 1984: 5). Tarım kesimi vergileme yolu ile tam kapasitede çalışmaya zorlanmadığından, kalkınma için gerekli tarımsal ilk birikim sağlanamamıştır. Bu durum güçlü bir devletçilik uygulamasını tarımsal destekten yoksun bırakmıştır.

Aşar kaldırılmak yerine, zaman ve kamu maliyesinde meydana çıkan teknik şartlara uyacak bir biçimde yeniden düzenlenebilirdi. Ancak, aşarın yerine dolaylı vergiler yükseltilmiş, bu durum esas olarak kentli kesimden tarım

kesimine bir gelir aktarımının gerçekleşmesine neden olmuştur (Kıpal ve Uyanık, 2001: 65).

D. Bankacılık Alanındaki Gelişmeler

Bu dönemde kurulan ilk banka İş Bankası olmuştur. 26 Temmuz 1924'de kurulan banka "ulusal finansman kuruluşu olarak, yabancı bankaların olumsuz etkilerini engellemek amacıyla oluşturuldu" (Boratav, 1974: 120). "Sermayesi tamamen milli, memurları tamamen Türk" (Kocabaşoğlu, 2001: 43) bankanın genel müdürlüğünü Celal Bayar üstlendi. Pek çok ileri gelen politikacı bu bankanın yönetim kurulunda yer aldı.

"Kuruluşunu izleyen yıllarda İş Bankası, yerli ve yabancı sermaye ile siyasi iktidar arasındaki bütünleşme süreci üzerinde fevkalade aktif bir rol oynadı" (Boratav, 1974: 33). İş Bankası'nda görev alan politikacılar sermaye çevreleri ile devlet arasında önemli bir rol oynadılar. Bunlara İş Bankası Grubu denildi.

Bu dönemde kurulan diğer bir banka Sanayi ve Maadin Bankası'ydı (SMB). Bankanın amacı sanayi işletmelerinin kuruluşuna katkıda bulunmak ve bu faaliyete bağlı olarak ticari işlemlerde bulunmaktı. Banka, hepsi Osmanlı döneminden kalma ve kontrolünde bulunan işletmelerini özel girişime devretmek ve özel sermaye ile iştirak halinde çalışmakla yükümlüydü. Banka, devlet eliyle burjuva yetiştirme çabasının bir aracı olarak görülüyordu.

E. Teşvik-i Sanayi Kanunu

Cumhuriyetin geniş kapsamlı ilk teşvik kanunu "Teşvik-i Sanayi" kanunudur. Kanun özel sanayi girişimlerine ve maden işletmelerine geniş çapta muafiyet ve imtiyazlar tanımaktaydı. 28 Ekim 1927 tarihli kanunun 15 yıl süreyle yürürlükte kalması öngörülmüştü, bu süre sonunda özel sanayicilerin ve madencilerin, kanunla sağlanan teşviklere ihtiyaçları kalmayacağı düşünülüyordu (Boratav, 1974: 120).

Kanuna göre sanayi işletmelerinin kurulacağı toprağın 10 hektarı, belediyeye ait olmak şartıyla, bedava veriliyordu. Sanayi işletmeleri, bina, arazi, kazanç, işlem vergilerinden ve diğer bazı vergilerden muaf tutuluyordu. Özel sanayiciye bir çok maddeleri ülkeye gümrüksüz sokma hakkı veriliyor, işletmelerin kurulması için gereken maddeler yurt içinde %30 iskontoyla taşınmıyor, devlet bu işletmelere bir çok maddeleri ucuza satıyordu. Devlet kurumları, özel idareler ve belediyeler, ithal yoluyla gelen mallardan %10 pahalı da olsa Teşvik-i Sanayi Kanunu'ndan yararlanan işletmenin mallarını almaya mecbur bırakılıyorlardı.

Kanunla ulusal sanayiinin bir an önce gelişmesi hedeflenmesine rağmen henüz gelişme evresinin ilk döneminde olan ulusal sanayii bu imtiyazlardan dahi yeterince yararlanamıyordu. 1927 yılı verilerine göre, Türkiye'deki sanayii işletmelerinin %90,81'i 1-5 işçi çalıştıran işletmelerdi. 56.245 sanayi işletmesi içinde 50'den fazla işçi çalıştıran sadece 321 işletme vardı. Verilerin gösterdiği

sonuç sanayicilerin elinde hızlı kalkınmayı sağlayacak sermaye birikiminin olmadığıdır (Sertel, 1969).

F. 1923-1932 Döneminin Değerlendirmesi

1929 Dünya Buhranı ile birlikte Türk parasının değerinde sürekli düşüşler yaşanıyordu. Dış Ticaretin kontrollerini sınırlayan Lozan Antlaşması'nın hükümleri 1929'da kalktığından, hem dış ticaret hem de Türk parasının değerini koruma konusunda etkili önlemler almak mümkün olmuştur. 1930-1931 yıllarında Türk parasının değerini korumak ve dış ticareti düzenlemek için kanunlar çıkarıldı. Bu kanunlar devletçi iktisat politikasına geçişi mümkün kılan özelliklere sahiptiler (Boratav, 1974: 120).

Ağustos 1930'da çok partili hayata geçiş amacıyla Fethi Okyar başkanlığında, Cumhuriyetçi Serbest Fırka (CSF) kuruldu. CSF ekonomik alanda pür bir liberal politika uygulama taraftarıydı. CSF'ye göre tekeller kaldırılmalı, ticarete serbesti sağlanmalıydı. Artık CSF liberal, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) devletçi olarak değerlendiriliyordu. Ancak, CSF'nin Meclis'te çoğunluk sağlayabileceği, CSF'ye komünistlerin ve gericilerin sızdığı gibi kaygılar nedeniyle parti Kasım 1930'da kendini feshetmek zorunda kaldı.

CSF'nin kendini feshinden sonra Mustafa Kemal beraberindeki bir uzmanlar topluluğu ile yurt gezisine çıktı. Gezinin amacı, CSF'nin beklenmeyen büyüklükte muhalif bir kitlenin varlığını ortaya çıkarmasının nedenlerini saptamaktı. Gezi boyunca toplumsal kesimlerden raporlar istenilerek CHF programının temel esasları belirlenmeye çalışıldı. Gezi sonucunda 1929 Buhranın ülke ekonomisi üzerinde bıraktığı yıkıcı etki iyice farkedilmişti. Bu nedenle "hızlı bir iktisadi kalkınma" ve "iktisadi bağımsızlık" ilkelerini gerçekleştirmek amacıyla Mayıs 1931 tarihli CHF kongresinde devletçilik ilkesi benimsendi (Kıpal ve Uyanık, 2001: 65). Ancak bu kongrede benimsenen devletçilik "ferdi mesai ve faaliyeti esas" (Boratav, 1974: 85) tutuyordu.

Bu dönemin sonunda "iktisadi bağımsızlığı koruyarak hızlı kalkınmanın başarılması için yabancı sermayeye güvenilemeyeceği, özel yerli sermayenin himayesi yoluyla sanayileşmenin başarılacağı" (Kıpal ve Uyanık, 2001: 93) görüldüğünden devletçilik ilkesinin CHF programına girmesi zorunlu olmuştu.

1929 Kriziyle birlikte dünya ticareti hızla daraldığından ülkeler birbiri ardına gümrük tarifelerini yükseltiyor, iç piyasalarını korumaya çalışıyorlardı. Bu ortamda Türkiye'nin de müdahaleci ve otarşik bir politika gütmesi kaçınılmazdı.

III. Devletçilik Dönemi 1933-1950

Devletçilik döneminde, dünya ekonomisi bir kriz içinde olduğundan Türkiye içe kapanarak, ulusal bir sanayii, planlı bir modelle kurma çabasına girmiştir. Bu çaba doğrultusunda, 1933 yılından itibaren iktisadi politika ekonomiyeye devlet müdahalesinin artması yönünde değişmiştir.

A. Devletçiliğe Geçişi Zorunlu Kılan Nedenler

Devletçi uygulamalara geçişin en önemli nedeni bir dönem önce uygulanan özel sektörün desteklenmesine dayalı kalkınma ve sanayileşme çabalarının sonuç vermemesi olmuştur. 1923-1932 döneminin başarısızlığına yol açan nedenler aynı zamanda devletçilik uygulamalarına geçişin de nedenlerini oluşturur.

Devletçilik uygulamalarına geçişte 1929 Dünya Krizi nedeniyle oluşan yüksek düzeydeki dış ticaret açıkları, buna paralel olarak Türk Lirasının değer kaybı, krizden korunmak için hemen hemen bütün dünya ülkelerinin kapalı bir ekonomik yapıya dönmeleri etkili olmuştur.

Türkiye, 1929 Krizi öncesinde dünya ekonomisine hammadde ihraç eden ve sınai ürün (çoğunlukla tüketim malı) ithal eden bir ülke durumundaydı. 1929 Krizi, hammadde fiyatlarının sınai fiyatlardan daha fazla düşmesine sebep oldu. Hammadde ihracından elde edilen gelirin düşmesi nedeniyle tüketim malı ithalatını eski düzeyde sürdürmek mümkün değildi. Bu nedenle, tüketim ve gelir düzeyinin düşmesine engel olmak için ithalatı denetleyen koruma önlemlerine gidildi. Yani dışa kapanarak krizin iç yansımalarını sınırlamak böylece durgunluğu aşmak mümkün oldu. Dışa kapanma amacıyla içerde ithal ikameci yatırımlara girişildi. Bu yatırımlar özellikle eskiden ithal edilen un, şeker, kumaş gibi sınai tüketim mallarının ülkede üretilmesine yönelikti (Boratav, 1995b: 48-49).

B. Birinci Beş Yıllık Sanayii Planı

1929 Dünya Krizinin olumsuz etkilerinden uzak kalabilmiş, dünya kriz içinde olduğu halde iktisadi alanda gelişmeler gösterebilmiş tek ülke Sovyetler Birliği'ydi. Bu başarıda Sovyetlerin uyguladığı farklı iktisadi sistem kadar yürütülen planlı sanayileşme politikasının payı da vardı.

Sovyetler Birliği'ndeki olumlu gelişmeleri yerinde gözlemlemek için Türkiye'den iki heyet bu ülkeyi ziyarete gitti. Türkiye'den giden ilk heyetin Başkanlığını dönemin Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras yapmıştı. Heyette yer alan Falih Rıfkı Atay yurda döndükten sonra Mustafa Kemal'e, CSF'nin kapatılmasından sonra çıktığı yurt gezinde eşlik etti. Sovyetler Birliği'ne ikinci ziyareti İsmet İnönü gerçekleştirdi. Bu gezi 25 Nisan-10 Mayıs 1932 tarihleri arasında gerçekleşti ve İnönü'ye hariciye vekili, milletvekilleri ve mühendisler eşlik etti.

Bu ziyaretlerden sonra planlama çalışmalarında yardımcı olmak için 1932 Ağustosunda Sovyetler Birliği'nden bir heyet Türkiye'ye gelmiştir. Sovyet heyetinin çalışmaları sonucunda hazırlanan raporlar doğrultusunda oluşturulan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) 17 Nisan 1934'te kabul edilerek uygulanmaya başlanmıştır.

Sanayi planı üç önemli amacı hedefliyordu. Bu hedefler: 1) Hammaddeleri Türkiye'de üretilen ve yerli üretimin yeterli olmadığı alanlarda ülke ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli sanayi kuruluşlarının kurulması, 2)

Yerli hammaddeleri ihracat için yarı işlenmiş ve tam işlenmiş bir hale getirecek bir sanayi kurulması, 3) Ülkede geniş çaplı tüketilen hammaddeleri büyük ölçüde ithal edilmesi gerekse bile üretmek (Kerwin, 1995: 101).

BBYSP, yalnızca dar bir kesimi kapsıyordu ve sınırlı bir hedefe yönelikti. Plan, “devletin sanayi kesiminde doğrudan doğruya beş yıl içinde gerçekleştirmeyi düşündüğü yatırımları” (Talas, 1999: 522) programlaştırmıştı. Plan, bütünüyle ekonomiye yönelik amaçları içeren makro bir plan değildi.

BBYSP beş ana sanayi dalına ağırlık veriyordu. Bunlar:

- 1) Dokuma (pamuk, kendir, yün)
- 2) Maden işleme (demir-çelik, bakır, kükürt)
- 3) Kağıt
- 4) Kimya (yapay ipek, gülyacı, fosforik asit, süperfosfat)
- 5) Taş, toprak (cam, çimento)

Planın finansmanı için Sovyetler Birliği Türkiye’ye 8 milyon altın dolarlık krediyi, faizsiz ve 20 yılda TL olarak ödemek üzere vermeye kabul etmişti. Ancak bu kredi sadece dokuma sanayiinde kullanılacak ve bu sanayii için gerekli makinelerin çoğunluğu Sovyetler’den alınacaktı. Ayrıca, her yıl bütçeden 6 milyon TL planın finansmanı için ayrılacaktı. Sümerbank 41,6 milyon TL, İş Bankası 2,4 milyon TL sağlayacaktı. İş Bankası’nın cam ve bir bölüm sanayii kesimlerine yatırım yapması öngörülüyordu. (Kepenek ve Yentürk, 2000: 68-69)

BBYSP’yi hazırlayanlar kapitalist gelişme ile birlikte dünyada gelişmemiş bölgeler oraya çıktığını, gelişmişlikle azgelişmişliğin aynı sürecin ürünleri olduğunu fark etmişlerdi. Bu düşünce BBYSP’nin tanıtıcı bölümünde şöyle ifade edilmişti:

“Garp kültürünün, yani tekniğin ve büyük sanayiın sahası şark sahillerini ihata (kuşatıyordu) ediyordu. Dünyanın haline girmiş olan bu sahalarda, sanayileşmemiş milletlere mamulat gönderiyor, bu suretle büyük sanayiın tufanı altındaki dünya pazarlarında mevcut istihsal cihazları inhilal (dağılıyor) ediyor ve daha dün müstakil vahdetler halindeki camialar büyük sanayiın hegemonyası altına girerek hukuken müstakil, fakat iktisaden tabi birer varlık haline düşüyordu. Garbın sanayi memleketleriyle ziraat ve hammadde memleketleri arasındaki bu tabiiyet, sanayi memleketlerini ihya edici, fakat hammadde memleketlerini de tedricen inhilal ettirici vaziyetler ihdas etti” (Boratav, 1995a: 140).

BBYSP’yi hazırlayanlar ikinci olarak, Türkiye’nin dünya ekonomisi içindeki yerini kesin olarak belirliyor ve Türkiye’nin Batılı gelişmiş ülkelerin arasında değil, gelişmemiş ve bağımlı ülkeler arasında yer aldığını belirliyorlardı. Onlara göre Türkiye’nin, “dünya emtea mübadelesindeki mevkiî Garp sanayii mamulatına bir mahreç (çıkış) buna mukabil de o sanayie hammadde yetiştiren bir ziraat memleketi” (Boratav, 1995a: 140-141) olmasında anlamını bulmuştu.

BBYSP'yi hazırlayanlar, 1929 Krizinin az gelişmiş ülkeler için bir sanayileşme fırsatı sağladığını ancak batılı sanayileşmiş devletlerin Türkiye ve az gelişmiş ülkelerin sanayileşme girişimini, ülkelerindeki krizi atlattır atlattır engellemeye çalışacaklarını da fark etmişlerdi. Sanayileşme girişiminin engellenebileceği endişesi planın tanıtıcı bölümünde şu şekilde ifade ediliyordu:

“Büyük sanayici memleketler, aralarındaki bütün siyasi ve iktisadi münazaalara (kavgalara) ve ihtilaflara rağmen, ziraatçı memleketleri her zaman için hammadde müstahsili mevkiinde bırakmak ve bu memleketlerin piyasalarına hakim olmak davasında müttefiktirler. Bu itibarla ziraatçı memleketlerin bu silkinme hareketlerine, ergeç set çekmek hususunda siyasi nüfuslarını kullanmakta birleşeceklerdir” (Kipal ve Uyanık, 2001: 117-118)

Plan Türkiye'yi ekonomik olarak bağımsız ve tam donanımlı bir bütün haline getirmeyi hedefliyordu. Plan kağıt üzerinde kalmamış, süresinin oldukça dışına taşsa da uygulanabilmiştir. Ancak planın Türkiye'yi ekonomik anlamda bağımsız hale getirdiği söylenemez. Çünkü plan tüketim mallarında bile kendi kendine yeter bir ekonomi kuramamıştır. Kağıt sanayiinde yerli üretim oranı %45,5'te, pamuklu dokumada %53,4'te, şekerde %60,5'te, pamuk ipliğinde %80'de, ve yün ipliğinde %86'da kalmıştır (Küçük, 1978: 252).

Bu plandan sonra ikinci bir sanayii planı uygulamak için harekete geçilmiş ancak II. Dünya Savaşı nedeniyle tam olarak uygulama imkanı bulunamamıştır. Bununla birlikte, Karabük Demir-Çelik gibi bazı önemli yatırımlar gerçekleştirilmiştir.

B.1. Devletçi Dönemde Yeni Kuruluşlar

Bu dönemde çıkarılan yasalarla, devletçilik uygulamasıyla yükümlü kuruluşların görevleri belirlenmiştir.

B.1.1. Devlet Sanayii Ofisi:

Devlet Sanayii Ofisi, (DSO) büyük sanayi işletmelerinin devletçe kurulup işletilmesi amacıyla kurulmuştu. DSO oldukça ileri bir devletçilik anlayışına dayanmaktaydı. Yasa, DSO'ya devlet sermayesinin katıldığı işletmelerin yönetimine oldukça geniş yetkilerle katılma ve denetleme hakkı tanınmıştı. Ayrıca kuvvetli korumaya konu olan veya piyasa şartlarının sadece az sayıda fabrikaya olanak verdiği alanlarda, fabrika kurulması devletin iznine bağlanmakta ve kurulacak olanlarda devlet denetimi altına girmektedirler. DSO'nun özel girişim aleyhine yetkilerle donatılmış olması kimi tepkilere yol açmıştı (Boratav, 1974: 259).

B.1.2. Sınai ve Kredi Bankası:

Sınai ve Kredi Bankası (SKB), SMB'nin bankacılık ve kredicilik görevlerini üstlenmek amacıyla 1932'de kurulmuştur. Bu bankaya kanunla verilen görevler: 1) Sınai kuruluşların kredi gereksinmelerini karşılamak; 2)

Ulusal sanayinin hammadde alımına aracılık etmek; 3) Sanayi teşvik primlerine aracı olmak; 4) Küçük sanayie ayrıca kredi açmak; 5) Bu işlerle ilgili her türlü banka işlemleri yapmak (Talas, 1999: 524). Kanunla verilen görevlerden anlaşılacağı gibi SKB özel sermayeyi teşvik etmek için kurulmuştur.

B.1.3. Sümerbank:

Sümerbank'ın temel kuruluş amacı halkın tasarruflarını kalkınmada kullanmaktı. DSO ve SKB'yi kuran kanunlar feshedilerek bu iki kuruluş 1933 yılında kurulan Sümerbank bünyesinde tekrar birleştirilmiştir. Bu durum sanayi kesimini ilgilendiren mevzuatta geriye atılan bir adım olmuştur. Sümerbank kanunu SKB ve DSO kanunlarının temsil ettiği devletçi anlayışın oldukça gerisindeydi. Sümerbank kanunu gerekçesinde DSO'nun, ulusal sanayinin gelişmesine hizmet edeceğine sanayi erbabını endişeye düşürdüğüne değinilmiş, SKB'nin ise sermaye bakımından zayıf kaldığına yer verilmiştir (Boratav, 1974: 266-267).

Sümerbank, siyasal kadroyla özel kesimin üzerinde uzlaştığı devletçilik modelini simgelemiş ve devlet eliyle sanayileşme çabasının planlanmasını ve uygulanmasını üstlenmiştir.

B.1.4. Etibank:

Devletçilik, madencilik alanında en önemli kurumsal gelişmeyi Etibank ile yapmıştır. Bankanın kanunda belirtilen işlevleri: 1) Maden cevherleri, madeni hammadde ve malzeme alıp satmak veya alım satımına aracılık etmek; 2) Çeşitli madenler ve petrol için araştırma ve yapım ruhsatları çıkarmak; 3) Elektrik santralleri ve elektrik dağıtacak veya elektrikle ilgili malzeme, alet, makine yapacak tesisler kurmak; 4) Bizzat veya katılma ile yukarıda sayılan işleri görecekticari kurumlar oluşturmak; 5) Banka işlemleri yapmak; 6) Maden Tektik ve Arama Enstitüsü'nün saptadığı ve işletmeye elverişli gördüğü madenleri ve taşocakları işletmek (Talas, 1999: 525). Etibank'ın hem kamu kesimine hem de özel kesime kredi sağlama misyonu vardı. Ancak, daha Demokrat Parti (DP) iktidara gelmeden, 1950 yılında kurulan Sanayi Kalkınma Bankasının sadece özel kesime kredi sağlama misyonu öngörülüyordu. Artık öncelik tanınmaktan öte tercih edilen taraf özel kesimdi.

Hem Etibank hem de Sümerbank devletçilik döneminde kendilerine verilen misyonu yerine getirici faaliyetlerde bulunmuşlardı. Ancak değişen konjonktür nedeniyle 1980'den sonra her iki banka da özelleştirme bünyesine alındı. Sümerbank, 1987 yılında özelleştirme bünyesine alınarak yeniden yapılandırılmaya başlandı. Her iki banka da özelleştirildi ve özelleştirmeden sonra her ikisine de hakim ortaklara kaynak aktarma ve mali yükümlülüklerini yerine getirememe gerekçeleriyle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na (BDDK) el konuldu. Etibank 27.10.2000'de, Sümerbank ise 22.12.1999'da BDDK'ca Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na (TMSF)

devredildi. Sümerbank fona devredildiğinde mevduatı 517.6 trilyon TL'ye, aktifleri 428.4 trilyon TL'ye, kredileri ise 24.2 trilyon TL'ye ulaşmıştı. Etibank fona devredildiğinde ise mevduatı 591.2 trilyon TL'ye, aktifleri 678.5 trilyon TL'ye, kredileri ise 289 trilyon TL'ye ulaşmıştı.

Devletçilik döneminde kurulan bu iki kurumun sonlarının iktisat tarihimiz ve ekonomimiz bakımından pek de tercih edilebilecek yönde gerçekleşmediği açıktır. Bu tip kuruluşlar özelleştirilmek yerine dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden yapılandırılabilirdi. Özel kesim elindeki sermaye birikiminin halen kimi yatırımları ve faaliyetleri yerine getirebilecek düzeye gelemediği gerçeğinden hareketle devletçilik dönemini kazanımı olan kuruluşlar Ar-Ge çalışmalarını destekleyen, risk sermayesi veren vb. biçimde çalışmalarına devam edebilirlerdi. Böylesi bir yaklaşımın Türkiye'deki hakim ve uygulanmış olan devletçilik anlayışına da tezatlık oluşturmamaktadır. Ancak iktisat politikasındaki tercihlerin tamamen serbest piyasa hakimiyetindeki bir yöne evrilmesi bunu imkansız kılmıştır.

C. Devletçilik Yorumları ve Tartışmaları

Devletçi iktisadi politikaların uygulanması konusunda farklı anlayışlar gelişmiştir. Ancak bu anlayışları iki temel eksene indirgemek mümkündür. Bunlardan ilki hükümet içinde veya hükümete yakın çevrelerde yapılan tartışmalardır. İkincisi ise hükümetin bazı çevrelerine yakın olmakla birlikte uygulanan devletçilik anlayışından daha farklı bir anlayışına sahip olan kadroculardır.

C.1. Devletçilik İle İlgili Resmi Yorum ve Tartışmalar

Devletçilikle ilgili yorumları İsmet İnönü'nün 1930 tarihli Sivas Nutku'yla başlatmak mümkündür. Bu nutukta İnönü, CHP'nin demiryolu yapımının neden olduğu yüksek vergi yükünün bir tek nesle yüklenmesi siyasetini eleştiren CSF'ye cevap verirken CHP'nin devletçilik anlayışına da yer vermiştir. İnönü'ye göre "Liberalizm nazariyatı bu memleketin güç anlayacağı" bir şeydi ve Türkiye "iktisadiyatta hakikaten mutedil devletçiydi" (İnönü, 1999: 28).

1931 yılındaki CHP'nin Üçüncü Büyük Kongresi'nde devletçilik partinin programına girmiştir. Programdaki devletçilik tanımı şöyleydi: "Ferdî mesai ve faaliyeti esas tutmakla beraber, mümkün olduğu kadar az zaman içinde milleti refaha ve memleketi mamuriyete erdirmek için milletin umumi ve yüksek menfaatlerinin icap ettirdiği işlerde –bilhassa iktisadi sahada- devleti fiilen alakadar etmek mühim esaslarımızdandır" (Kıpal ve Uyanık, 2001: 97).

Bu tanım genişliği nedeniyle birden çok devletçilik yorumunu ortaya çıkarmıştı. Bir grup kişisel uğraşı ve çalışmayı esas tutuyor, diğer bir grup ise milletin ortak ve yüksek çıkarlarını her şeyin üstünde görüyordu. Ayrıca devletin müdahale ve faaliyetlerinin sınırları da tartışmalıydı.

Ahmet Hamdi Başar 1932 yılının ilk dönemlerindeki bu gruplaşmaları aşağıdaki gibi özetliyordu:

“1932 senesi inkılap tarihi bakımından bazı mühim cereyanlar ve hadiselerle doludur. Açık olarak iki cephe teşekkül etmiş ve çarpışmağa başlamıştır: himayeler sayesinde canlanan yeni sanayiciler ve yeni burjuva bir tarafta; devletin kuvvetlenmesi nispetinde kuvvetlenen memur sınıfı diğer tarafta. Bunlardan birincisi İş Bankası etrafında toplanmış, ikincisi de hükümet ve mecliste hakim olmağa başlamıştır. İş Bankası Gazi'nin himayesinde... Gazi işin, zenginliğin çoğalmasını istiyor. Bunun yapacağı fenalıklar üzerinde hiç durmuş değil. İkinci temayül ise daha çok İsmet Paşa tarafından himaye görüyor” (1981: 150-151).

Başar'ın Mustafa Kemal'in himayesinde dediği kesim İş Bankası çevresini, Celal Bayar'ı kapsamaktadır. Bunlar daha çok geçici bir devletçilik anlayışını savunuyorlardı. Bunlara göre devletçilik kişilerin yapamadığını devlet yapar formülüne dayanıyordu. Devlet eliyle kurulan işletmeler zamanı gelince özel sektöre devredilmeliydi. İktisat vekili Celal Bayar'ın devletçilik anlayışı 12 Eylül 1932 tarihli çalışma arkadaşlarına gönderdiği tamimde ifade edilmişti:

“Serbest sermayenin çalışmasına müsaade etmeyen ve bütün iktisadi faaliyetleri benimseyen aşırı devletçilik fikrine (cevaz yoktur) (...) İktisadi (...) saha (da) (...) fertlerin (...) şirketlerin, münhasıran devletin mesaisiyle (...) yapılacak sayısız işler vardır (...) Bu milli kuvvetlerin (...) arasında ahenk temin etmek (lazımdır) (...) Namuskârane, liyakatle, sây ile temin edilecek kazançlar içtimai bir şaibe değildir (...) Şâyi telâkkilerin prensiplerimizle alakası yoktur. Milli servete bir zerre daha ilave edebilmek muvaffakiyeti (...) sevinç vesilesi olmalıdır (...) Nerde iş hayatı, sanayi hayatı, kazançlı ticaret hayatı, zirai faaliyet vardır” (Boratav, 1974: 172-173).

Celal Bayar İktisat Vekili olur olmaz, sermaye gruplarına yakın milletvekillerinin itiraz ettikleri DSO ve SKB kanunlarını feshederek, bunların yerine Sümerbank'ı kurmuştur. Bu durum da Bayar'ın devletçilik anlayışının sınırlarını göstermektedir.

İnönü himayesindeki grubu ise Recep Peker, Mustafa Şeref Özkan, Şükrü Kaya ve çevresi gibi CHF içinde İnönü'ye yakın isimler oluşturur. Bu gruptan Recep Peker, 1932 yılı bütçe görüşmeleri sırasında yaptığı konuşmada devletçilik ile ilgili “Devlet aynı zamanda, bazen tek vatandaşın veya tek vatandaşın mürekkep (...) hususi şirketin yapabileceği şeyleri de memleketin (...) umumi menfaatine taallük noktasından bizzat devletçe yapılmasında fayda ve lüzum görürse, memleketin umranına, ilerlemesine, ileri gidişine hizmet noktasından fayda ve lüzum görülürse, bu taktirde bu işleri de yapar” (Boratav, 1974: 172-173) demektedir. Bu anlayışa göre devlet özel girişimin faaliyette olduğu alanlara dahi müdahale edebilir. Toplumun çıkarları açısından bazı üretim kesimleri devletin elinde kalabilir. Bu anlayışta devletçilik geçici bir dönem uygulanması zorunlu bir iktisat politikasından çok süreklilik arz eden bir

iktisat politikası olarak görülmektedir. Ancak bu grup özel sektöre karşı değildir, bir tür sürekli karma ekonomi öngörmektedirler.

İsmet İnönü 1933 yılında Kadro Dergisi için yazmış olduğu devletçilikle ilgili makalede, devletçiliği sadece dünya krizinden korunma gibi bir açıdan değil aynı zamanda ilerlemek ve kalkınmak için en olumlu bir araç olarak değerlendiriyordu. Ona göre “memleketin muhtaç olduğu sanayii, teşkilatı, vasaiti, devletin yardımcı nazareti ve hatta doğrudan doğruya teşebbüsü olmaksızın kurabilmeyi, safdil olanlar” (İnönü, 1995: 41) düşünebilirdi. İnönü devletçilik uygulamasına gerekçe olarak özel sektörün korunması zorunluluğu üzerinde de durmuştur.

“En serbest zannolunan bir sanat veya ticaret, müreffeh olabilmek için, mutlaka devletin yardımına ve müdahalesine ihtiyaç göstermektedir. (...) Vazettiğimiz gümrük himayeleri veya tedbirlerin mevcut olmadığını, bir an için, tasavvur edebilir misiniz? En kârlı ve verimli bir sanat veya ziraat, bir tek müşteri bulamayacak kadar, rekabet karşısında perişan olur. (...) Türlü krizlerden dolayı, en serbest nice müesseseleri, senelerden beri, sert fırtınalar karşı tutunduran, DEVLET’tir. (...) bir sene “devlet inhisar” ve “devletçilik” aleyhine hayalât kuran nice müteşebbisler görmüşümdür ki, mevsiminde inhisarların piyasaya müdahale etmesi için, bütün idraklerini sarf ederler” (İnönü, 1995: 42) İnönü’ye göre toplumsal amaçlar için toplumsal fayda görülen işlerde devlet işletmelerinin zararına çalışması da mümkündür.

“Devlet şimendiferleri, bazı yerlerde ve bazı mahsuller için, yaktığı kömür parasını çıkarmayacak kadar ucuz tarife ile nakleder. Devlet elinde olmayan bir şimendiferin böyle bir tedbir olmasına imkan var mıdır? Bu misallerle, devletçilik aleyhindeki en büyük iddiayı izah etmiş oluyorum: Hususi müesseseler daima kârlı çalışırlar ve devlet müesseseleri daima masraflı ve zararlı olur, iddiası. Bütün memleketin menfaatına tedbir alırken (...) Devlet, elbette serbest bezirgan gibi, bir çok ahvalde kâr etmeyecektir. (...) Ve zaten devletçilik’in memleket için en büyük faydası (...) bu kadar cesurane tedbirler almasının mümkün olması ile izah edilebilir” (İnönü, 1995: 42-43)

İnönü bu makalesinde kişilerin yapabileceği işleri devletin yapmaması gerektiğini belirtmiş ancak bir işin devlete mi yoksa özel girişime mi ait olacağı noktasında kamu yararı – özel çıkar ayrımı yapmıştır. Devletin yapması gereken işler öyle çoktur ki özel girişimin yapabileceği bir işi devletin yapması uygun olmayacaktır. Sonuç olarak, İnönü için devletçilik siyaseti üç açıdan önemlidir; ilki ülkenin kalkınması ve ilerlemesi, ikincisi özel sektörün korunması, üçüncüsü toplumsal fayda.

C.2. Kadro Hareketinin Devletçilik Anlayışı

Kadro isimli aylık dergi Ulusal Türk devriminin yorumlanması ve ona muhtemel bir yön verme kaygısıyla yayınlandı. Kadro, 1932-1934 yılları arasında çıktı. Bu dergide yer alan düşünceler daha sonra Kadro Teorisi olarak biline gelmiştir. Kadro dergisinin başyazarı Şevket Süreyya Aydemir'dir. Bu dönemde devletçiliği ayrı bir iktisadi sistem olarak değerlendiren tek grup Kadrocular olmuştur.

Boratav'a göre Kadrocu tezler resmi görüşün hemen solunda yer aldığı ve resmi görüşü etkileyerek ona rehberlik etme amacıyla olduklarından önemliydiler. Ayrıca bu tezler Kemalizm'in en radikal yorumunu yapmaya yönelmiş sistematik bir çabayı da ifade etmektedirler (1974: 207).

Kadrocular sanayileşmiş ülkelerde üretim araçlarına sahip sınıfla, bu araçlardan yoksun bırakılan sınıf arasındaki çelişkiyi kabul etmekle birlikte asıl çelişkinin sanayileşmiş batı ülkeleri ile ulusal sanayiden yoksun olan ülkeler arasında olduğunu ve bu çelişkinin de giderek derinleştiğini savunmuşlardır. Türk Devrimi de hem bu çelişkilerin bir ürünü hem de tasfiyecisiydi. Bu çelişkilerden birincisi sınıf kavgası, ikincisi ise ulusal kurtuluş mücadelesi olarak ortaya çıkıyordu (Aydemir, 1990: 40-41).

Ulusal kurtuluş hareketleri hem sanayii geliştirmek hem de sanayii geliştirme işini sınıf farklılıklarına yol açmadan gerçekleştirmek durumundadırlar. Bunu sağlayacak tek sistem devletçiliktir. Devletçilik, "milleti sınıflara bölmeden, bir zümrenin diğer zümre hesabına istismarına meydan vermeden, bütün milli kuvvetlerin bir plan dairesinde iktisadi istiklale doğru en kısa ve en kolay bir yoldan sevk ve idaresi demektir ki, bu ancak bize benzeyen milletler (milli kurtuluş hareketini başarmış ancak geri kalmış milletler) için bir siyaset prensibi olabilir" (Tör, 1995a: 58).

Kadroculara göre devletçiliğin başarılı olabilmesi için bütün özel girişimleri devletleştirmek gerekli değildir ancak, "büyük mensucat sanayii, şeker sanayii, kömür sanayii, deri sanayii, orman sanayii, elektrik sanayii, demir sanayii, belediye teşebbüsleri gibi kurulması ve yaşaması için gerek millet, gerek devlet bütçelerinden fedakârlık bekleyen ve yüksek tekniğe ve ihtisasa ihtiyaç gösteren büyük ve toplu sanayii şubelerinin devletleştirilmesi" (Tör, 1995b: 65) zorunludur.

Kadrocu devletçilik anlayışının eleştirisini o dönemde Ağaoğlu yapmıştır. Ağaoğlu, Türkiye'de tekniğin geri olduğunu ve birikmiş sermayenin bulunmadığını vurgulayarak, devletin sermaye birikimini nasıl gerçekleştireceği ve yüksek tekniği nasıl kuracağı sorusunu sorar. Ona göre, toplumun kalkınmışlık düzeyi ne kadar yüksek olursa, devletçiliğin iktisadi hayata müdahalesinin genişlemesi o oranda yüksek olur. Batıda özgürlük alanı genişledikçe toplumsal bazı tezatlıklar ortaya çıkmış devlet de müdahale ederek bunları ortadan kaldırma yoluna gitmiştir. Devlet bu müdahaleleri yaparken kullanacağı araçları toplumda hazır bulmuştur. Yüksek teknikle, bilgi ve tecrübe

ile donanmış kişiler devletin emrine alınır. Ama Türkiye gibi geri kalmış bir ülkede bu müdahaleler nasıl yapılacaktır? Kadrocular bu noktada eleştirilir. Özgürlüklerin ve demokrasinin önünü tıkayarak toplumun gelişmesi engelleneceğinden devletin müdahale araçları kısıtlı kalacaktır. Tekniğin gelişmesi kapitalizmin gelişmesine bağlıdır. Kapitalizm devletçiliğe yol ve zemin hazırlar. Kadrocuların öngördüğü gibi iş ve teknikle ilgisi olmayan memurlarla kalkınma gerçekleştirilemez (1995: 67-70).

Kadrocu düşüncenin iki temel unsuru ulusçuluk ve devletçilik olduğundan Kadrocularca, kalkınmanın sağlanabilmesi iki koşula indirgenir: (a) kalkınma sadece kapitalist dünya sisteminden uzaklaşarak mümkün olabilir, (b) az gelişmiş bir ülkede, kalkınmayı başarma isteğinde ve gücünde bir sınıf olmadığından, bu iş devletin görevidir (Gülalp, 1995: 174).

IV. Sonuç

Devletçilik döneminde ilk gerileme 1940-1945 yılları arasında olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Türkiye tam bir savaş ekonomisi uygulamak zorunda kalmıştır. Ülke daha fazla silahlanmak, askere aldığı nüfusu beslemek zorunda olduğundan bütçesinin büyük kısmını askeri harcamalara ayırmıştır. Savaşın bitmesiyle birlikte çok partili hayata geçilmiş 1946'da toprak ağalarının güçlü desteğiyle DP kurulmuştur. 1946-1950 yılları devletçiliğin bir iktisat politikası olarak tasfiye edildiği yıllar olmuştur. 1950 yılında DP'nin iktidar olmasıyla birlikte devletçi iktisat politikasına son nokta konulmuştur.

Gelişmiş kapitalist ülkeler makro ekonomik dengesizliklerle boğuşurken ve iktisat tarihlerinde ilk kez piyasanın kendi dinamikleriyle dengesizliği gideremediğini artık devletin ekonomide aktif rol alması gerektiğini tartışırken; sosyalist anlayışa dayalı ve devletin planladığı kalkınma programını başarıyla yürüten Sovyetler hem dünyadaki ekonomik krizden uzak kalabilmiş hem de yüksek büyüme hızlarını yakalayabilmişti. İşte böylesi bir dünya atmosferinde Türkiye, Sovyet deneyiminden yararlanarak 1933 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planını uygulamaya koydu. Genelde ülkenin kendi öz kaynaklarına dayanan plan az da olsa Sovyetler'den destek bulabildi. Plan kağıt üzerinde kalmadı ve süresini aşsa da öngörülen pek çok hedef gerçekleştirilebildi.

Yazında devletçilikle ilgili farklı yorumların yapıldığı görülmektedir. Bu durumun nedeni devletçilik uygulamalarının döneminde de pek çok farklı yaklaşım ve yorumlara maruz kalmasında yatmaktadır. Devletçilik döneminde yapılan farklı yorum ve tartışmalar, devletçilik politikasının sağlam bir teorik temele sahip olmasını olanaksız hale getirmiştir. CHF programında tartışılan tek ilke devletçilik olmuş, bu kavramı her grup kendi çıkarı doğrultusunda yorumlamıştır. Devletçilik kimi zaman sermaye çevrelerini ürkütmüş kimi zaman da bir kurtarıcı olarak değerlendirilmiştir. Kadro'cular devletçiliğin

teorisini yapmaya çalışmışlarsa da bu girişimleri devletçilik karşıtlarınca engellenmiştir.

Türkiye'deki devletçilik uygulaması kapitalizme alternatif bir sistem getirmemiş daha çok kapitalist sistem içinde kalarak, onun başaramadığı iktisadi hedefleri başarmayı kendi üzerine almıştır. Kapitalist dünyanın tamamı 1930'lu yıllarda yaşanan deflasyon krizini aşmada devletçiliği bir yöntem olarak benimsemiş olduğundan Türkiye'deki uygulamanın ayrıksı bir yönü yoktur. Türkiye'de devletçilik uygulamasının özgün tarafı devletin bizzat kendi eliyle sınıai işletmeleri kurması ve idare etmesi olmuştur.

Kaynaklar

- Ağaoğlu Ahmet, (1995), "Devlet ve Fert", Der: Nevin Coşar, Türkiye'de Devletçilik, Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Avcıoğlu Doğan, (1979), Türkiye'nin Düzeni, C.1, 13. bs., Tekin Yayınevi, İstanbul
- Aydemir Şevket Süreyya, (1990), İnkılap ve Kadro, 4. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul
- Başar Ahmet Hamdi, (1981), Atatürk'le Üç Ay, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Yayın no: 155, Ankara
- Boratav Korkut, (1974), Türkiye'de Devletçilik, Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Boratav Korkut, (1995a), "Devletçilik ve Kemalist İktisat Politikaları", Türkiye'de Devletçilik, Der: Nevin Coşar, Bağlam Yayınları, ss. 115-142, İstanbul
- Boratav Korkut, (1995b), Türkiye İktisat Tarihi, 5. bs., Gerçek Yayınevi, İstanbul
- Gülalp Haldun, (1995), "Ulusçuluk, Devletçilik ve Türk Devrimi", Türkiye'de Devletçilik, Der: Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, ss. 173-188, İstanbul
- İnönü İsmet, (1999) "30.08.1930 Tarihli Sivas Nutku", 75 Yılda Düşünceler ve Tartışmalar, Der: Mete Tunçay, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- İnönü İsmet, (1995), "Fırkamızın Devletçilik Vasfı", Kadro Dergisi, C.2, No. 22, Teşrinievvel 1933, s. 4-6, Türkiye'de Devletçilik, Der: Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, ss- 41-43, İstanbul
- Kepenek Yakup ve Yentürk Nurhan, (2000), Türkiye Ekonomisi, 10. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul
- Kerwin Robert W., (1995), "Türkiye'de Devletçilik 1933-1950", Türkiye'de Devletçilik, Der: Nevin Coşar, Bağlam Yayıncılık, ss. 97-114, İstanbul
- Kıpal Ulaş ve Uyanık Özgür, (2001), Türkiye Milli İktisat Tarihi (Devletçilik), Kaynak Yayınları, İstanbul
- Kocabaşoğlu Uygur, (2001) Türkiye İş Bankası Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Küçük Yalçın, (1992), Türkiye Üzerine Tezler, C.I, 5. bs., Tekin Yayınevi, İstanbul

- Küçük Yalçın, (1978), Planlama, Kalkınma ve Türkiye, 3. bs., Tekin Yayınevi, İstanbul
- Önder İzzettin, (1984), "Ekonomik Kalkınma ve Kaynak İhtiyacı", İktisat Dergisi, sayı: 233, s. 3-5
- Önder İzzettin, (1998), "Devletçilik", Dünyada ve Türkiye'de Kamu Girişimciliğinin Geçmişi Bugünü ve Geleceği Sempozyum Bildirileri, C.I, Elektrik Mühendisleri Odası, Mart Matbaacılık, s. 210-222
- Palamut Mehmet E., (1987), "Aşar ve Düşündürdükleri", Prof. Dr. Sabri Ülgener'e Armağan, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, İstanbul
- Sertel Yıldız, (1969) Türkiye'de İlerici Akımlar ve Kalkınma Davamız, Ant Yayınları, İstanbul
- Talas Cahit, (1999), Ekonomik Sistemler, 5. bs., İmge Kitabevi, Ankara
- Tör Vedat Nedim, (1995a), "İktisatta İstiklal", Kadro Dergisi, C.2, No. 22, Teşrinievvel 1933, s. 14-18, Türkiye'de Devletçilik, Der: Nevin Coşar, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, ss. 55-59
- Tör Vedat Nedim, (1995b), "Devletçilik Yolunda Aydınlik", Kadro Dergisi, C.2, No. 23, İkinci Teşrin 1933, s. 12-17, Türkiye'de Devletçilik, Der: Nevin Coşar, İstanbul, Bağlam Yayıncılık, ss. 61-66